

Ksymena MATYSEK

Uniwersytet Opolski, Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Polska

Częstotliwość i ranga wizyt dyplomatycznych jako wyznacznik relacji polsko-amerykańskich na tle relacji brytyjsko-amerykańskich

The Frequency and Rank of Diplomatic Visits as Determinants of Polish-American Relations on the Background of British-American Relations

• **Abstrakt** •

Celem niniejszej publikacji jest określenie stanu relacji polsko-amerykańskich na podstawie częstotliwości i rangi wizyt dyplomatycznych odbywanych między tymi państwami. Relacje te są przedstawiane w sferze zarówno politycznej, jak i naukowej jako fundamentalny element polskiej polityki zagranicznej. Jednocześnie brak niekwestionowanych wymiernych wskaźników pozwalających na ich obiektywną ewaluację. Relacje polsko-amerykańskie zostały w artykule porównane do strategicznego partnerstwa amerykańsko-brytyjskiego. Jako punkt odniesienia wykorzystano dane dotyczące wizyt dyplomatycznych brytyjsko-amerykańskich, co pozwala określić na tle porównawczym intensywność i rangę relacji polsko-amerykańskich.

Słowa kluczowe: partnerstwo strategiczne; Polska, Stany Zjednoczone; polityka zagraniczna; stosunki międzynarodowe

• **Abstract** •

The purpose of this publication is to determine the state of Polish-American relations based on the frequency and rank of diplomatic visits between the two countries. These relations are presented both in the political and scientific sphere, as a fundamental element of Polish foreign policy. At the same time, there are no unquestionable measurable indicators allowing for their objective evaluation. The Polish-American relations were compared in the article to the US-British strategic partnership. As a reference, data on the British-American diplomatic visits were used, which allowed to determine the intensity and rank of Polish-American relations against a comparative background.

Keywords: strategic partnership; Poland; United States; foreign policy; international relations

Wstęp

Polska należy do najbardziej proamerykańskich państw Europy i świata. Zarówno społeczeństwo¹, jak i władze państwowe uznają dobre stosunki ze Stanami Zjednoczonymi za priorytet polskiej polityki zagranicznej. Polska i Stany Zjednoczone po 1989 r. podzielają wspólne wartości demokratyczne i wolnorynkowe. Zmiany polityczne i gospodarcze, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r., znajdowały wsparcie w Stanach Zjednoczonych (Zaborowski, 2018).

We współczesnej, ukształtowanej po 1989 r., polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej relacje ze Stanami Zjednoczonymi uznawane są za fundamentalne. Marcin Kleinowski określił je jako „jeden z najważniejszych kierunków polskiej polityki zagranicznej” (Kleinowski, 2016, s. 75). Owa szczególna pozycja Stanów Zjednoczonych w polskiej polityce zagranicznej wynika w pierwszej kolejności z pozycji Stanów Zjednoczonych jako „gwaranta naszego bezpieczeństwa narodowego” (Zięba, 2015, ss. 11–12). W tym duchu wypowiada się m.in. Zbigniew Lewicki: „W imię przyszłości i naszego bezpieczeństwa musimy za wszelką cenę umacniać sojusz ze Stanami Zjednoczonymi. Sami nie jesteśmy w stanie odeprzeć ewentualnego ataku ze Wschodu” (Lewicki, 2019). Ian Brzeziński uważa, że „powinniśmy być dumni z obecnych relacji amerykańsko-polskich” (Brzeziński,

---

¹ W badaniu CBOS na pytanie „Jak Pan/Pani sądzi, jak ważnym partnerem są dla Polski Stany Zjednoczone?” 29% odpowiedziało, że są bardzo ważnym partnerem, 54% raczej ważnym (co łącznie oznacza, że 85% respondentów uznaje USA za kluczowego partnera Polski w stosunkach międzynarodowych), 5% raczej nieważnym, 1% zupełnie nieważnym a 11% nie miało w tej kwestii zdania. Wyniki badania pokazują jednocześnie uznanie pewnej asymetrii stosunków polsko-amerykańskich. W tym samym badaniu na pytanie „Jak Pan/Pani sądzi, jak ważnym partnerem jest dla Stanów Zjednoczonych Polska?” 7% badanych odpowiedziało, że bardzo ważnym partnerem, 43% raczej ważnym, 29% raczej nieważnym, 7% zupełnie nieważnym a 14% nie miało w tej kwestii zdania. Rozpatrując te wyniki łącznie, można stwierdzić, że niemal połowa badanych – 48% – uznaje, iż relacje polsko-amerykańskie są ważne (choćby niekoniecznie bardzo ważne) dla obydwu stron. Znacząca grupa 29% sądzi, że są one ważne dla nas, ale niezbyt istotne dla Amerykanów. Także w tym przypadku istotną zmienną różnicującą są poglądy polityczne badanych. Respondenci o poglądach prawicowych w wyraźnej większości uważają, że stosunki polsko-amerykańskie są ważne dla obu stron. Z kolei osoby identyfikujące się z lewicą częściej skłaniają się ku pogładowi, że są one ważne dla Polski, a nieważne dla Stanów Zjednoczonych. Opinia, że relacje polsko-amerykańskie są istotne dla obydwu partnerów, zdecydowanie przeważa wśród badanych, którzy w hipotetycznych wyborach zagłosowaliby na Prawo i Sprawiedliwość. W przypadku potencjalnych elektoratów PSL i Kukiz'15 opinie rozkładają się mniej więcej po równo. Potencjalni wyborcy Platformy Obywatelskiej i Wiosny w większości twierdzą, że Stany Zjednoczone są dla Polski ważnym partnerem, ale nasz kraj nie jest dla nich partnerem istotnym. Głowacki, A. (2019). *Stan stosunków polsko-amerykańskich*, Komunikat z badań nr 477/2019. Pobrane z: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_047_19.PDF.

2017). Taki osąd uzasadnia tym, że: „Polska jest lojalnym członkiem NATO (...) w dobrych relacjach Polski i USA nie chodzi tylko o to, że nasz kraj wydaje 2 proc. PKB na cele obronne, czego nie robi wiele innych europejskich państw Sojuszu. Polska bierze udział w międzynarodowych operacjach militarnych, które są w interesie Zachodu, ma wojska w Afganistanie, zwiększa obecność służb na Bałtyku i ma wkład w koalicję przeciwko Państwu Islamskiemu” (Brzeziński, 2017).

Przy tym wszystkim asymetria relacji polsko-amerykańskich skłania niektórych analityków do formułowania opinii o klientelizmie Warszawy wobec Waszyngtonu. Dotyczy to zwłaszcza ostatnich lat. Roman Kuźniar stwierdził, że „W stosunkach z USA pozycję sojusznika i partnera, Polska podczas rządów Prawa i Sprawiedliwości zamieniła na pozycję klienta w sensie dosłownym i politycznym” (Kuźniar, 2019a). Podobny zarzut w stosunku do relacji polsko-amerykańskich postawił w innej wypowiedzi: „Postawa klientelistyczna wobec Ameryki Trumpa ma swoje źródła w tym, co zdarza się po raz pierwszy w wolnej Polsce: polityka zagraniczna nie służy interesom kraju, tylko jest całkowicie podporządkowana interesom sprawowania władzy” (Kuźniar, 2019b).

Diagnoza charakteru tych relacji tylko z pozoru jest kwestią prostą i oczywistą. W rzeczywistości bowiem brak powszechnie przyjętych i w pełni obiektywnych kryteriów pozwalających na określenie ich istoty. Badając te relacje, zderzamy się bowiem z dwoma nierzadko konkurencyjnymi narracjami: wstrzemięźliwością języka dyplomacji i kwiecistością retoryki w polityce krajowej.

Rozbudowa kanałów komunikacyjnych pomiędzy współczesnymi państwami, na które trudny do przecenienia wpływ wywiera rewolucja informatyczna czy rozwój dyplomacji publicznej, nie zdezaktualizowała wizyt dyplomatycznych jako kluczowego elementu określającego status relacji międzypaństwowych i wyznaczającego ich dynamikę. Pozostają one podstawowym instrumentem polityki zagranicznej. W pełni uprawnione staje się zatem założenie, że ich status, rodzaj i liczba stanowią istotny, a do tej pory wciąż analitycznie niewyeksplorowany, wyznacznik relacji między państwami (Orłowski, 2015, ss. 342–343).

Celem niniejszego artykułu jest analiza wizyt dyplomatycznych jako swoistego miernika statusu i dynamiki relacji polsko-amerykańskich.

Dane i metoda

Podstawowy zasób danych stanowią informacje na temat ogółu wizyt dyplomatycznych, zarówno amerykańskich w Polsce, jak i polskich w USA. Główną uwagę skupiono na analizie ilościowej wizyt, przyjmując założenie, że ich intensywność

odzwierciedla stan wzajemnych stosunków. Elementy analizy jakościowej zastosowano, różnicując charakter i rangę tych wizyt. Uzyskane w ten sposób dane skonfrontowano z analogicznymi danymi dotyczącymi wizyt dyplomatycznych brytyjsko-amerykańskich. Wielka Brytania jako punkt odniesienia do relacji polsko-amerykańskich została wybrana ze względu na szczególny charakter relacji łączących oba państwa. Relacje amerykańsko-brytyjskie określane mianem strategicznego partnerstwa (*strategic partnership*²) są modelowym przykładem, do którego można porównywać relacje Stanów Zjednoczonych z innymi państwami (Warchał, 2010, ss. 187–189). Analiza relacji polsko-amerykańskich i porównanie ich z relacjami o charakterze strategicznym (amerykańsko-brytyjskimi), w wyrazisty sposób wskazuje, jaki jest poziom zintensyfikowania tych pierwszych.

Ramy czasowe analizy wyznaczają: z jednej strony rok 1989 (początek zmian ustrojowych), z drugiej zaś ostatnie wybory parlamentarne, kończące pierwszy okres (kadencja parlamentu) rządów Prawa i Sprawiedliwości. Cezury te są nieco sztuczne dla relacji brytyjsko-amerykańskich, należy jednak jeszcze raz podkreślić, że relacje te nie są przedmiotem niniejszej analizy, a jedynie punktem odniesienia.

W analizie wzięto pod uwagę dwa czynniki: liczbę oraz rangę wizyt, co stanowi podstawową formę ich operacjonalizacji polegającej na zdefiniowaniu pojęć poprzez odniesienie ich do konkretnych mierzalnych danych (Babbie, 2013, ss. 157–158). Zasadniczo skupiono się na porównywaniu tych samych kategorii wizyt. Na potrzeby artykułu wszystkie rodzaje wizyt dyplomatycznych zostały uszeregowane w kolejności od tych o najbardziej rozbudowanym ceremoniale (wizyta państwowa) do spotkań odbywających się podczas szczytów organizacji międzynarodowych. Poszczególnym kategoriom wizyt zostały przypisane punkty, stanowiące skwantyfikowaną formę ich hierarchizacji: wizyta państwowa – 5; wizyta oficjalna – 4; wizyta robocza – 3; wizyta prywatna – 2; spotkania podczas sesji – 1. Jest rzeczą dalece umowną uznanie, że taki sam „dystans” dzieli od siebie poszczególne kategorie wizyt dyplomatycznych, niemniej zastosowana technika wprowadza niezbędny taryfikator uwzględniający zasadnicze różnice pomiędzy nimi.

Dane przedstawione w artykule zostały pozyskane ze stron rządowych Stanów Zjednoczonych Polski oraz Wielkiej Brytanii.

---

² Po raz pierwszy tego terminu użył Winston Churchill podczas przemówienia w Fulton 5 marca 1946 r. w odniesieniu do relacji amerykańsko-brytyjskich.

Kategorie i znaczenie wizyt dyplomatycznych

Przemiany polityczne, społeczne, gospodarcze, rozwój technologii oraz komunikacji to czynniki, które wpływają na zwiększenie współzależności państw. Współzależność ta odegrała rolę w intensyfikacji wzajemnych kontaktów między państwami. W ramach różnego rodzaju kontaktów między najwyższymi przedstawicielami państw wizyty zagraniczne odgrywają najważniejszą rolę. Im bardziej bezpośredni i nieformalny charakter relacji między przywódcami, tym lepiej znają swoje preferencje, postawy, postrzeganie zagrożenia i wyzwań (Lementowicz, 2013, s. 153). Stały się one jednym z podstawowych instrumentów polityki zagranicznej. Liczba oraz rodzaj odbywanych wizyt może ukazywać stan stosunków między państwami (Fonkiewicz, Pietkiewicz, 1982, ss. 103–104). Wizyty dają możliwość zawierania umów, sojuszy oraz prowadzenia rozmów lub rokowań (Iucu, 2010, ss. 130–131).

Protokół dyplomatyczny wyróżnia kilka rodzajów wizyt dyplomatycznych. Wizyty na najwyższym szczeblu dyplomacji różnią się oprawą protokolarną oraz ceremoniałem. Tradycyjnie wyróżnia się sześć rodzajów wizyt dyplomatycznych: państwowa, oficjalna, nieoficjalna, robocza, prywatna, incognito (Orłowski, 2015, s. 341).

W protokołach dyplomatycznych można znaleźć również wizytę tranzytową, definiowaną jako przejazd osobistości obcej w drodze do innego państwa (Modrzyńska, 2016, s. 91). Pierwszy rodzaj wizyty dyplomatycznej, o najbardziej rozbudowanym ceremoniale, to wizyta państwowa (ang. *state visit*, franc. *visite d'état*). Oprawa protokolarna wizyty państwowej jest rozbudowana i ukazuje stan stosunków między państwami (Berridge, 2003, s. 253). Wizytę państwową mogą składać jedynie głowy państw. Ze względu na brak możliwości prowadzenia polityki zagranicznej przez głowę państwa wizycie często towarzyszy minister spraw zagranicznych, który ma możliwość podpisywania wiążących umów dwustronnych. O randze wizyty dyplomatycznej decydują uzgodnienia dokonywane przez oba państwa w trakcie planowania wizyty (Orłowski, 2015, ss. 341–343). Podczas wizyty państwowej prowadzone są rozmowy na najwyższym szczeblu, które z reguły prowadzą do podpisania dokumentów oceniających lub rozwijających wzajemne stosunki między państwami. Polityczna ocena wpływu wizyty na dalszy stan stosunków między państwami zależy od przeprowadzonych rozmów, uzgodnionych planów dalszej współpracy oraz pogłębienia dalszej współpracy (Pietkiewicz, 1998, ss. 286–287).

Wizyta oficjalna (ang. *official visit*, franc. *visite officielle*). Określenie stosowane do niektórych wizyt składanych przez głowę państwa. W brytyjskim protokole

dypłomatycznym jest określana jako *government visit*. W odróżnieniu od wizyty państwowej, wizyta oficjalna zawsze wiąże się z jej niższą rangą. Poza głową państwa wizyty oficjalne mogą składać szefowie rządów i ministrowie spraw zagranicznych. Wizyta oficjalna szefa państwa lub rządu ma mniej rozbudowany charakter ceremonialny niż wizyta państwowa (w odniesieniu do ministra spraw zagranicznych jest ona maksymalnie uproszczona; Orłowski, 2015, ss. 344–345).

Wizyta nieoficjalna (ang. *unofficial visit*, franc. *visite non-officielle*) jest rzadziej stosowanym rodzajem wizyty dyplomatycznej. Ten typ wizyt często wykorzystywany jest przez państwa, które nie utrzymują stosunków dyplomatycznych lub przeżywają w nich kryzys. Pretekstem do spotkania szefów na przykład Ministerstwa Spraw Zagranicznych może okazać się udział w konferencji naukowej, koncercie czy też imprezie kulturalnej. Wizyty nieoficjalne odbywają się na koszt gościa lub na koszt zapraszających organizatorów. Formuła protokolarna organizacji tej formy wizyty jest zależna i dostosowana do sytuacji, jednak zawsze jest ograniczona do minimum (Orłowski, 2015, ss. 345–346).

Wizyta robocza (ang. *working visit*, franc. *visite de travail*) to jedna z najczęściej wykorzystywanych form spotkań dyplomatycznych. Określana również mianem oficjalnej wizyty roboczej (ang. *official working visit*, franc. *visite officielle de travail*). Wymogi protokolarne w tym rodzaju wizyty są określane jako tak zwane rozsądne minimum. Ograniczają się do zapewnienia warunków do rozmów, a formy kurtuazyjne i ceremonialne jej nie dotyczą. Celem tego rodzaju wizyty jest zmanifestowanie stanu stosunków między państwami (Modrzyńska, 2016, ss. 90–92). Najważniejszą cechą tego rodzaju wizyty dyplomatycznej jest ściśle ustalony cel. Może nim być wymiana poglądów lub stanowisk w ważnym dla obu państw temacie czy też podpisanie umowy. Drugą cechą jest maksymalne ograniczenie elementów protokolarnych, nawet jeżeli w wizycie bierze udział głowa państwa, premier lub minister spraw zagranicznych. Wizyta tego rodzaju w warunkach europejskich trwa najczęściej kilka godzin. Między państwami Unii Europejskiej ten typ wizyt staje się niejako standardem w relacjach dwustronnych (Pietkiewicz, 1998, ss. 288–289).

Wizyta prywatna lub pobyt prywatny (ang. *private visit*, *private stay*, franc. *visite privée*). Ten rodzaj wizyty to pobyt zagranicznej osobistości z przyczyn niezwiązanych ze sprawowaną funkcją państwową. Mogą to być wakacje za granicą, pobyt w domu zaprzyjaźnionego odpowiednika lub wizyta u przyjaciół. Takie wizyty stwarzają okazje dla szefów rządów państw odwiedzanych do nieformalnych spotkań w formie dwustronnej lub wielostronnej (Orłowski, 2015, s. 347).

Wizyta incognito (ang. *incognito visit*, franc. *visite en incognito*) należy już w dużej mierze do historii dyplomatycznych wizyt. Wiązały się zazwyczaj z potrzebą

głów państw i monarchów do podróżowania poza granice państwa swobodnie jako osoby anonimowe (Modrzyńska, 2016, s. 90).

Wizyty polskich delegacji w Stanach Zjednoczonych

Liczba oraz charakter wizyt dwustronnych odbywających się między państwami świadczy o poziomie zintensyfikowania wzajemnych relacji oraz ich stanie między państwami. Dokonanie analizy wszystkich wizyt od 1989 roku odbywających się na poziomie co najmniej Ministra Spraw Zagranicznych i jego amerykańskiego odpowiednika oraz porównanie z wizytami między Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią (których relacje określane są mianem partnerstwa strategicznego), ma na celu ukazanie relacji polsko-amerykańskich.

Tabela 1. Wizyty dyplomatyczne delegacji polskiej w Stanach Zjednoczonych w latach 1989–2019

Data wizyty	Rodzaj wizyty	Uczestnicy
20–23 marca 1990	ofcjalna	premier Tadeusz Mazowiecki prezydent George H.W. Bush
29 września 1990	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	premier Tadeusz Mazowiecki prezydent George H.W. Bush
19–22 marca 1991	ofcjalna	prezydent Lech Wałęsa prezydent George H.W. Bush
11 września 1991	prywatna	premier Jan Krzysztof Bielecki prezydent George H.W. Bush
13–14 kwietnia 1992	prywatna	premier Jan Olszewski prezydent George H.W. Bush
9–10 lipca 1996	robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent Bill Clinton
8–10 lipca 1998	prywatna	premier Jerzy Buzek prezydent Bill Clinton
10–11 stycznia 2002	robocza	premier Leszek Miller prezydent George W. Bush
17–18 lipca 2002	ofcjalna	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush
12–14 stycznia 2003	robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush
12–14 lutego 2003	robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush

Tab. 1 – cd.

Data wizyty	Rodzaj wizyty	Uczestnicy
26–27 stycznia 2004	robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush
7–9 sierpnia 2004	robocza	premier Marek Belka prezydent George W. Bush
8–9 lutego 2005	robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush
12 października 2005	Robocza	prezydent Aleksander Kwaśniewski prezydent George W. Bush
8–10 lutego 2006	robocza	prezydent Lech Kaczyński prezydent George W. Bush
17–19 września 2006	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Lech Kaczyński prezydent George W. Bush
15–17 lipca 2007	robocza	prezydent Lech Kaczyński prezydent George W. Bush
9–10 marca 2008	robocza	premier Donald Tusk prezydent George W. Bush
8–9 grudnia 2010	robocza	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama
22–24 września 2010	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama
20–21 maja 2012	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama
24–26 września 2012	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama
23–26 września 2013	Spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama
25–29 września 2015	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Andrzej Duda prezydent Barack Obama
31 marca – – 1 kwietnia 2016	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Andrzej Duda prezydent Barack Obama
8–9 lipca 2016	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Andrzej Duda prezydent Barack Obama
18–22 września 2016	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Barack Obama
19–21 września 2017	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump
16–20 maja 2018	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump

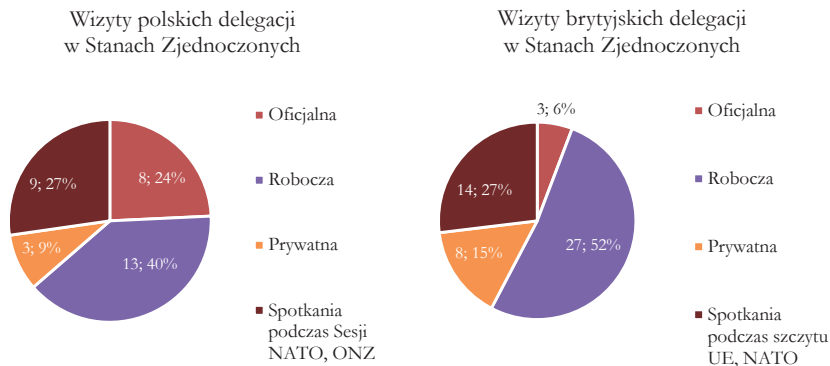
Tab. 1 – cd.

Data wizyty	Rodzaj wizyty	Uczestnicy
18 września 2018	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump
25–26 września 2018	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>; <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>; <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/>.

Po ustabilizowaniu się sceny politycznej w Polsce po 1989 r. widać zasadniczą różnicę w charakterze wizyt delegacji Polski w Stanach Zjednoczonych. Najczęściej w okresie od 1989 do 1998 r. były to wizyty o charakterze prywatnym lub spotkania podczas szczytów organizacji międzynarodowych, do których oba państwa należą. Kolejna wizyta delegacji polskiej, która odbyła się po 1998 r., otworzyła nowy okres w relacjach polsko-amerykańskich. Wizyta z 2002 r. podniosła rangę wizyt delegacji Polski w Stanach Zjednoczonych. Od 2002 do 2005 r. odbywały się najczęściej wizyty robocze na poziomie prezydent–prezydent oraz jedna wizyta oficjalna prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w 2002 r. Kolejnym charakterystycznym okresem w relacjach polsko-amerykańskich jest okres od 2006 do 2016 r., kiedy najczęstszą formą spotkań przedstawicieli Polski i Stanów Zjednoczonych były spotkania podczas szczytów organizacji międzynarodowych, do których należą oba państwa. W tym czasie odbyły się jedynie cztery wizyt robocze na poziomie premier/prezydent z prezydentem Stanów Zjednoczonych, a ostatnia taka wizyta w 2010 r. Od 2016 r. najczęstszą formą spotkań stały się wizyty oficjalne prezydenta Polski Andrzeja Dudy w Stanach Zjednoczonych z prezydentem Donaldem Trumpem. W okresie 2016–2018 prezydent Andrzej Duda odbył pięć wizyt o charakterze oficjalnym i był to jedyny rodzaj wizyt w tym czasie. Można zatem stwierdzić, że wizyty odbywające się od 2016 do 2018 r. miały najwyższy charakter dyplomatyczny po 1989 r. Było to wynikiem odbywania przez prezydenta Andrzeja Dudę wizyt dyplomatycznych o najbardziej rozbudowanym ceremoniale, według literatury dotyczącej protokołu dyplomatycznego oraz wizyt dyplomatycznych to wizyty o charakterze roboczym są uważane za manifestacje stanu stosunków między państwami (Modrzyńska, 2016, ss. 90–92). Biorąc pod uwagę ten argument, to najintensywniejszym oraz najważniejszym okresem w relacjach polsko-amerykańskich, uwzględniając liczbę i rodzaj odbywanych wizyt, był okres od 2003 do 2006 r.

Wykres 1. Wizyty dyplomatyczne polskich oraz brytyjskich delegacji w Stanach Zjednoczonych w latach 1989–2019

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>; <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>; <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/>.

Ogółem wszystkich wizyt przedstawicieli Polski w Stanach Zjednoczonych na poziomie co najmniej ministra spraw zagranicznych było 32. Porównując – wizyt przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych w okresie od 1989 r. do 2019 r. było 51. Wskazuje to na dużo większą intensyfikację spotkań dwustronnych pomiędzy Wielką Brytanią a Stanami Zjednoczonymi. Zarówno liczba, jak i charakter wizyt między Wielką Brytanią a Stanami Zjednoczonymi wskazują na dużo intensywniejszą współpracę między państwami. Wyraźne różnice między relacjami obu państw ze Stanami Zjednoczonymi można zauważyć w liczbie spotkań roboczych, wizyt prywatnych oraz spotkań nieformalnych podczas szczytów organizacji międzynarodowych.

Analiza wszystkich wizyt najważniejszych osób w Stanach Zjednoczonych wskazuje na największą liczbę wizyt roboczych prezydentów oraz premierów Polski. Podobnie w przypadku wizyt przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych. Wizyty te stanowią 38% wszystkich spotkań dwustronnych, natomiast wizyty przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych to 41% wszystkich wizyt. Kolejne są wizyty oficjalne o znacznie rozbudowanym ceremoniale, stanowiące 25% z wszystkich 32 wizyt w okresie 1989–2019 r. W przypadku Wielkiej Brytanii wizyty oficjalne to tylko 4% wszystkich wizyt odbytych przez przedstawicieli tego państwa w Stanach Zjednoczonych.

Zdecydowanie większa liczba wizyt delegacji Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych oraz wielość rodzajów wizyt odbywanych przez najważniejsze

osoby w Wielkiej Brytanii świadczą o wysokim stopniu współpracy oraz ważności Stanów Zjednoczonych w polityce zagranicznej Wielkiej Brytanii; relacje te są określane mianem partnerstwa strategicznego.

Znaczne różnice w potencjale polskim i brytyjskim w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi można odnotować po analizie wizyt delegacji Polski oraz Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych. Bez względu na charakter wizyty delegacja Wielkiej Brytanii w okresie od 1989 do 2019 r. odbyła o 20 wizyt więcej niż delegacja Polski w tym samym okresie. Znaczące są również różnice w charakterze i rodzaju wizyt odbywanych przez delegacje Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych.

Wizyty amerykańskich delegacji w Polsce

Analiza rodzaju oraz liczby wizyt amerykańskich w Polsce wskazuje na zdecydowanie większą liczbę wizyt ogółem przedstawicieli Polski w Stanach Zjednoczonych niż odwrotnie. W przypadku wizyt przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Wielkiej Brytanii jest ich znacznie mniej niż wizyt przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych. Liczba ta jest natomiast równa wizyta delegacji amerykańskiej w Wielkiej Brytanii.

Tabela 2. Wizyty dyplomatyczne delegacji Stanów Zjednoczonych w Polsce w latach 1989–2019

Data wizyty	Rodzaj wizyty	Uczestnicy
9–11 lipca 1989	oficjalna	prezydent George H.W. Bush szef Solidarności Lech Wałęsa przewodniczący Rady Państwa Wojciech Jaruzelski
6 maja 1990	robocza	sekretarz Stanu James Addison Baker polscy urzędnicy i przywódcy Solidarności
5 lipca 1992	prywatna	prezydent George H.W. Bush prezydent Lech Wałęsa
6–7 lipca 1994	oficjalna	prezydent Bill Clinton prezydent Lech Wałęsa
10 lipca 1997	oficjalna	prezydent Bill Clinton prezydent Aleksander Kwaśniewski
24–27 czerwca 2000	robocza	sekretarz stanu Madeleine Korbel Albright minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek

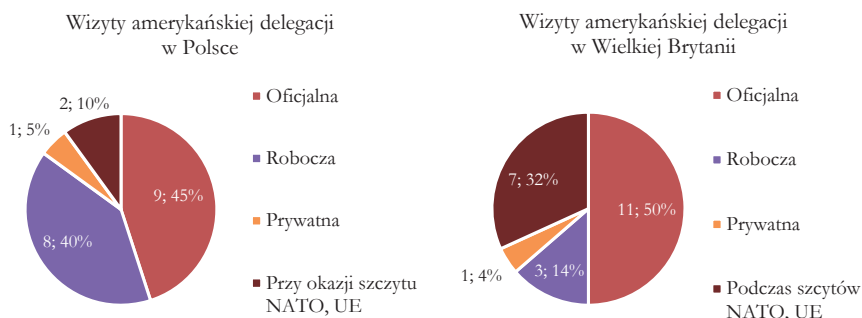
Tab. 2 – cd.

Data wizyty	Rodzaj wizyty	Uczestnicy
15–16 czerwca 2001	oficjalna	prezydent George W. Bush prezydent Aleksander Kwaśniewski
30–31 maja 2003	oficjalna	prezydent George W. Bush prezydent Aleksander Kwaśniewski
31 lipca – – 1 sierpnia 2004	robocza	sekretarz stanu Colin Luther Powell minister spraw zagranicznych Włodzimierz Cimoszewicz
5 lutego 2005	robocza	sekretarz stanu Condoleezza Rice premier Marek Belka minister spraw zagranicznych Adam Daniel Rotfeld
8 czerwca 2007	oficjalna	prezydent George W. Bush prezydent Lech Kaczyński
19–21 sierpnia 2008	robocza	sekretarz stanu Condoleezza Rice minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski
2–3 lipca 2010	robocza	sekretarz stanu Condoleezza Rice minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski
3 marca 2011	robocza	sekretarz stanu Condoleezza Rice minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski
27–28 maja 2011	oficjalna	prezydent Bronisław Komorowski prezydent Barack Obama premier Donald Tusk
4–5 listopada 2013	robocza	sekretarz stanu John Forbes Kerry premier Donald Tusk minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski
3–4 czerwca 2014	oficjalna	prezydent Barack Obama Prezydent Bronisław Komorowski
8–9 lipca 2016	spotkanie podczas szczytu organizacji międzynarodowej	prezydent Barack Obama prezydent Andrzej Duda
5–6 lipca 2017	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump
12–13 czerwca 2019	oficjalna	prezydent Andrzej Duda prezydent Donald J. Trump

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>; <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>; <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/>.

Liczba wizyt przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Polsce w okresie od 1989 do 2019 r. jest mniejsza niż wizyt dyplomatycznych przedstawicieli Polski w Stanach Zjednoczonych (32/20 wizyt). Najczęściej w tym okresie odbywały się wizyty oficjalne, a Polskę odwiedzał prezydent Stanów Zjednoczonych (12 wizyt prezydenta na 20 wszystkich wizyt). W przypadku wizyt dyplomatycznych przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Polsce trudniejsze jest wyróżnienie okresów charakterystycznych dla relacji dwustronnych między Polską a Stanami Zjednoczonymi. Nie można jak w przypadku wizyt delegacji Polski w Stanach Zjednoczonych wyróżnić szczególnych okresów w odbywanych wizytach najwyższych przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Polsce na przestrzeni lat 1989–2019. Najczęściej przedstawiciele Stanów Zjednoczonych w Polsce odbywali wizyty oficjalne oraz robocze.

Wykres 2. Wizyty dyplomatyczne amerykańskich delegacji dyplomatycznych w Polsce i w Wielkiej Brytanii w latach 1989–2019

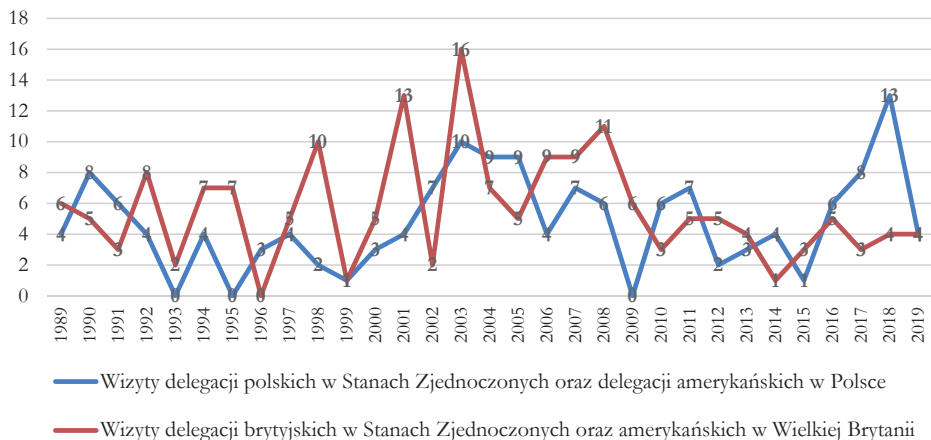

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>; <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>; <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosc/wizyty-zagraniczne/>.

Od 1989 r. odbyło się 20 wizyt delegacji Stanów Zjednoczonych w Polsce (w porównaniu do 22 wizyt delegacji amerykańskiej w Wielkiej Brytanii). Ze względu na rozbudowany ceremoniał wizyt państwowych oraz udział w takiej wizycie jedynie głów państw w przypadku relacji polsko-amerykańskich nie występują tego typu wizyty. We współczesnych stosunkach dyplomatycznych z uwagi na bardzo dużą intensywność spotkań (szczególnie pomiędzy przedstawicielami państw europejskich) wizyty państwowe odbywają się bardzo rzadko. Dotyczy najczęściej przyjazdu królowej do państwa przyjmującego (na przykład w relacjach między Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią).

Podobna liczba wizyt delegacji amerykańskiej w Polsce oraz w Wielkiej Brytanii wskazuje na podobne zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w relacje z każdym z państw. Jedynym wyznacznikiem mierzącym zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w relacje z państwami może być charakter odbywanych wizyt, który wpływa na możliwość podpisywania ważnych umów dwustronnych oraz istotnych ustaleń między państwami. W przypadku wizyt odbywanych przez przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Wielkiej Brytanii przeważają wizyty oficjalne, podczas szczytów organizacji międzynarodowych oraz wizyty robocze.

Wykres 3. Relacje polsko-amerykańskie na tle relacji amerykańsko-brytyjskich w świetle sumarycznego wskaźnika uwzględniającego rangę wizyt dyplomatycznych, w latach 1989–2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>, <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>, <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosc/wizyty-zagraniczne/>.

Z analizy wynika, że całkowita liczba wizyt odbywanych przez przedstawicieli Polski w Stanach Zjednoczonych oraz przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Polsce jest niższa niż ogólna liczba wizyt odbywanych w relacjach amerykańsko-brytyjskich. Wizytom dyplomatycznym na potrzeby artykułu zostały przypisane umownie punkty: wizyta państwowa – 5; wizyta oficjalna – 4; wizyta robocza – 3; wizyta prywatna – 2; spotkania podczas sesji – 1; co pozwoliło na skwantyfikowanie ustaleń. Liczba umownie przyznanych punktów dla równych rodzajów wizyt została zsumowana w poszczególnych latach. Wykres przedstawia sumę punktów,

która odpowiada rodzajom obustronnych wizyt wykonywanych przez przedstawicieli państw.

Wykres 3 pokazuje różnicę w randze odbywanych wizyt przedstawicieli w relacjach polsko-amerykańskich i amerykańsko-brytyjskich. Wartości dla relacji amerykańsko-brytyjskich są wyższe a w okresie od 2001 do 2009 r. zdecydowanie wyższe niż w relacjach polsko-amerykańskich. Wpływ na to ma fakt większej liczby wizyt między przedstawicielami Stanów Zjednoczonych a Wielkiej Brytanii oraz ranga odbywanych wizyt.

Wykres 3, w którym odwołano się do współczynnika uwzględniającego różną rangę wizyt, pokazuje różnice między stopniem zintensyfikowania relacji amerykańsko-brytyjskich i polsko-amerykańskich. Poprzez jego analizę można wyróżnić trzy okresy dla całości relacji amerykańsko-brytyjskich oraz polsko-amerykańskich. Na przestrzeni uwzględnionego okresu intensyfikacja relacji polsko-amerykańskich oraz amerykańsko-brytyjskich uległa zmianie. Od 1989 do 2009 r. sumaryczna liczba wizyt uwzględniająca zarówno ich rangę, jak i liczbę była zdecydowanie wyższa w przypadku relacji amerykańsko-brytyjskich. W kolejnym okresie, od 2010 do 2015 r., należy zauważyć większą równowagę w liczbie i randze wizyt. Natomiast w ostatnim okresie, od 2016 do 2019 r., widać wzrost liczby oraz rangi wizyt odbywanych pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi w porównaniu do relacji Stanów Zjednoczonych z Wielką Brytanią.

Konkluzje

W polityce zagranicznej Polski po 1989 r., niezależnie od różniących poszczególne rządy niuansów i akcentów, sojusz ze Stanami Zjednoczonymi uznawany jest za fundament polskiej polityki zagranicznej (Zaborowski, 2018). Relacje polsko-amerykańskie są fundamentem polskiej polityki zagranicznej, są również w taki sposób postrzegane przez zdecydowaną większość społeczeństwa. Partie polityczne różnie pochodzą do ważności relacji polsko-amerykańskich w porównaniu z innymi państwami, ma na to wpływ ich profil ideologiczny. Partie reprezentujące poglądy prawicowe przywiązują większą wagę do relacji polsko-amerykańskich. Natomiast partie centrowe oraz lewicowe przykładają podobną lub większą wagę do relacji ze Stanami Zjednoczonymi, jak i z innymi państwami – Europy (Unią Europejską) oraz świata. Duży wpływ na tak ważną pozycję Stanów Zjednoczonych w polskiej polityce zagranicznej ma fakt upatrywania w dobrych i ścisłych relacjach ze USA gwarancji bezpieczeństwa narodowego Polski. Z drugiej strony asymetria oraz różnica potencjałów, jaka występuje między tymi państwami, często prowadzi

do formułowania zarzutu o klientelizmie Polski wobec Stanów Zjednoczonych. Zarzut ten szczególnie mocno wybrzmiewa na przestrzeni ostatnich kilku lat.

Określenie charakteru relacji polsko-amerykańskich na podstawie wizyt dyplomatycznych, które odbywały się po 1989 r., oraz porównanie ich do strategicznego partnerstwa (*strategic partnership*) łączącego Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię pozwala na częściową weryfikację rzeczywistego stanu relacji polsko-amerykańskich. W oczywisty sposób nie dają one całościowego obrazu, nie przynoszą również autorytatywnych rozstrzygnięć naukowych. Pozwalają jednakże w sposób obiektywny i empiryczny budować twierdzenia na temat realnego stanu tych relacji.

Pomimo rozbudowy kanałów komunikacyjnych oraz rozwoju informatycznego i technologicznego wizyty dyplomatyczne są jednym z kluczowych i najważniejszych elementów określających relacje między państwami. Pozostają one jednym z podstawowych instrumentów polityki zagranicznej państwa. W pełni uzasadnione jest zatem założenie, że ich status, rodzaj oraz liczba stanowią istotny wyznacznik relacji między państwami. To podczas odbywanych wizyt najważniejsi przedstawiciele państw omawiają wspólne stanowiska wobec bieżących spraw, podpisują umowy, zawierają sojusze oraz rozwijają współpracę w wielu dziedzinach (gospodarczej, naukowej, technologicznej oraz wojskowej). Zatem w pełni uzasadnione jest uzależnienie na potrzeby artykułu liczby odbytych wizyt od stanu relacji między państwami. Aby badany w artykule obszar stał się bardziej wyrazisty i mierzalny, został on porównany do relacji strategicznego partnerstwa, które łączy Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone.

Podczas tych wizyt ustalane są wspólne stanowiska państw wobec bieżących wydarzeń na świecie, rozwijana jest współpraca gospodarcza, wojskowa oraz technologiczna. Podczas wizyt dyplomatycznych najważniejsi przedstawiciele państw podpisują umowy będące ważnym elementem zacieśniania relacji między państwami. Co za tym idzie liczba oraz charakter odbywanych wizyt dwustronnych świadczy o stanie i intensyfikacji wzajemnych relacji. W niniejszym artykule pod uwagę wzięto dwa czynniki dotyczące wizyt dyplomatycznych: ich liczbę oraz rangę. Uszeregowanie wizyt dyplomatycznych od tych o najbardziej rozbudowanym ceremoniale do spotkań podczas szczytów organizacji międzynarodowych oraz przypisanie im odpowiedniej liczby punktów (od 5 do 1) pozwoliło na przedstawienie w sposób liczbowy stanu relacji. Taka analiza oraz porównanie zostało przedstawione w wykresie 3.

Mimo zarzutów klientelizmu oraz ogromnej różnicy potencjałów obu państw w ostatnich latach relacje polsko-amerykańskie w odniesieniu do liczby odbywanych wizyt dyplomatycznych na najwyższym szczeblu uległy zdecydowanej poprawie oraz intensyfikacji. Szczególnie widoczne jest to przy analizie wykresu 3, doty-

czącego sumy wszystkich wizyt polsko-amerykańskich oraz amerykańsko-brytyjskich odbywanych po 1989 r. Od 2014 r. zauważalne jest wyrównanie sumarycznej liczby wizyt przy uwzględnieniu ich rangi. Ranga odbywanych wizyt dyplomatycznych polsko-amerykańskich uległa podwyższeniu przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby wizyt przedstawicieli Polski w Stanach Zjednoczonych oraz przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Polsce.

W relacjach między Wielką Brytanią a Stanami Zjednoczonymi zauważalna jest wielość rodzajów wizyt oraz bardzo duża liczba wizyt roboczych przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych. W przypadku wizyt najwyższych przedstawicieli Stanów Zjednoczonych w Wielkiej Brytanii przeważają wizyty oficjalne. Liczba wszystkich wizyt między Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią wynosi 72, natomiast wizyty dwustronne między Polską a Stanami Zjednoczonymi zamykają się liczbą 51 spotkań. Jednak w przypadku wizyt dwustronnych amerykańsko-brytyjskich przeważają zdecydowanie wizyty przedstawicieli Wielkiej Brytanii w Stanach Zjednoczonych.

Relacje łączące Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię są określane mianem partnerstwa strategicznego. Zauważalna mniejsza liczba wizyt między Polską a Stanami Zjednoczonymi w odniesieniu do relacji amerykańsko-brytyjskich wskazuje na mniejsze ich nasilenie. Zarówno liczba, jak i ranga odbywanych wizyt dyplomatycznych jest mniejsza w relacjach polsko-amerykańskich niż w relacjach amerykańsko-brytyjskich. Pokazuje to różnice w natężeniu oraz randze wizyt dwustronnych między Polską i Wielką Brytanią a Stanami Zjednoczonymi.

Na potrzeby artykułu wizyty dyplomatyczne zostały uznane za mierzalny wyznacznik relacji między Polską a Stanami Zjednoczonymi. Dokonana analiza, obejmująca również komponent komparatystyczny (z wizytami dyplomatycznymi amerykańsko-brytyjskimi), daje podstawę do zakwestionowania strategicznego charakteru relacji polsko-amerykańskich, wyraźnie bowiem odbiegają one od intensywności – uznawanych za modelowy przykład „relacji strategicznych” – relacji amerykańsko-brytyjskich. Jednakże relacje te rzeczywiście stanowią kluczowy element polskiej polityki zagranicznej. Można je zatem określić jako „specjalne”, ale nie „strategiczne”.

Bibliografia:

- Archiwum prezydenta Bronisława Komorowskiego, Wizyty zagraniczne.* (2020). Pobrane z: <https://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/>.
- Babbie, E. (2013). *Podstawy badań społecznych.* Warszawa: PWN.

- Berridge, G.R., James, A. (2003). *A Dictionary of Diplomacy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Brzeziński, I. (2017) *Powinniśmy być dumni z obecnych relacji amerykańsko-polskich*. Pobrane z: <https://polskieradio24.pl/7/129/Artykul/1785673,Ian-Brzezinski-powinnismy-byc-dumni-z-obecnym-relacji-amerykanskopolskich>.
- Fonkowicz, J., Pietkiewicz, E. (1982). *Dyplomacja z bliska*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Gratkiewicz, J., Pastusiak, L. (2011). *Nic nam się nie należy od USA. My Polacy mamy złudne oczekiwania wobec Amerykanów*. Pobrane z: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/Pastusiak;nic;nam;sie;nie;nalezycy;od;usa,138,0,839306.html>.
- Iucu, O. (2010). Diplomacy and Diplomatic Functions. *Manager Journal*, 11.
- Kalendarium – 45 lat historii wizyt prezydentów USA w Polsce*. (2017). Pobrane z: <https://www.polskieradio24.pl/5/3/Artykul/1784897,Kalendarium-45-lat-historii-wizyt-prezydentow-USA-w-Polsce>.
- Kleinowski, M. (2016). Stany Zjednoczone i Kanada w polskiej polityce zagranicznej. W: J. Knopek, R. Willa (red.). *Polska polityka zagraniczna 1989–2014*. Warszawa: Difin.
- Kuźniar, R. (2019a). *Dziś spotkanie Duda-Trump. Zależpiona Polska jako szczególnie cenny klient Ameryki*. Pobrane z: <https://www.newsweek.pl/polska/stosunki-polsko-amerykanskie-sojuznik-to-nie-klient/cfg75lx>.
- Kuźniar, R. (2019b). *Polityka zagraniczna jest w ruinie. To zdrada interesów Polski*. Pobrane z: <https://oko.press/polityka-zagraniczna-2016-2019-w-ruinie/>.
- Lementowicz, W. (2013). Bezpośrednia dyplomacja jako pasmo spotkań na szczycie. W: B. Surmacz (red.). *Nowe oblicza dyplomacji*. Lublin: UMCS.
- Lewicki, Z. (2019). *Prof. Zbigniew Lewicki: musimy za każdą cenę umacniać sojusz z USA*. Pobrane z: <https://polskieradio24.pl/130/5925/Artykul/2263470,Prof-Zbigniew-Lewicki-musimy-za-kazda-ce>.
- Modrzyńska, J. (2016). *Protokół dyplomatyczny, etykieta i zasady savoir-vivre'u*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Office of the Historian, Visits By Foreign Leaders of Poland. (2020). Pobrane z: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/poland>.
- Orłowski, T. (2015). *Protokół dyplomatyczny. Między tradycją a nowoczesnością*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Pietkiewicz, E. (1998). *Protokół dyplomatyczny*. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
- Stan stosunków polsko-amerykańskich*. (2019). CBOS, Komunikat z badań, nr 477.
- Warchał, A. (2010). Zarys brytyjsko-amerykańskiego partnerstwa politycznego. W: P. Biskup, F. Gołębski, M. Kaczorowska (red.). *Era Blaira i Browna. Wybrane problemy polityczne rządów Partii Pracy w Zjednoczonym Królestwie 1997–2010*. Warszawa: Znak.
- Zaborowski, M. (2018). *Relacje Polska–USA w 2018*. Pobrane z: <https://publica.pl/teksty/zaborowski-relacje-polska-usa-64085.html>.
- Zięba, R. (2015). Implikacje stosunków polsko-amerykańskich dla polityki zagranicznej Polski. *Przegląd Politologiczny*, 2, 7–20.